

ТИПОВИ ЛОКАЛИЗОВАЊА КЊИЖЕВНИХ ТЕКСТОВА У ЧИТАНКАМА

Локализовање се, као значајна методичка радња, у настави активира на више различитих начина, не само као активност која погодује заснивању спољашњег приступа приликом тумачења књижевноуметничког текста, већ и као фактор здруживања методичких поступака и радњи приликом формирања наставне интерпретације. Циљ овог рада је да истакне сложеност локализовања, издвоји његове различите видове и да, помоћу примера, укаже на постојање различитих типова локализовања у читанкама за старије разреде основне школе у Републици Србији, као и на могућност растреситог коришћења ове методичке радње током наставног часа.

Кључне речи: локализовање, методичка радња, књижевноуметнички текст, читанка, наставна интерпретација

Локализовање књижевних текстова (као целовитих дела или репрезентативних одломака) представља значајну методичку радњу која показује свој пуни смисао приликом припремања наставника и ученика за тумачење књижевних дела.

Како се у читанкама (које се могу назвати и хрестоматијама одабраних уметничких текстова, предвиђених наставним програмом за одређени узраст) поред одабраних песама и краћих прича налазе и одломци дужих приповедака, романа и драмских текстова, то се ова методичка радња често намеће као неопходна за разумевање контекста дела, мада се, нарочито у основној школи, поједини одломци све чешће тумаче и као самосвојне целине.

Проучавање ауторског контекста, жанровски, тематски и структурно блиских текстова, доприноси бољем прихватању и разумевању новог дела које се чита, доживљава и тумачи. Локализовање литерарних целина, а не само одломака, у надређене целине типа: циклус романа, збирка приповедне прозе, песничка збирка и сл. подстиче истраживачку радозналост ученика и појављује се у улози мотивисања ученика за читање других дела истог аутора или сродне литературе.

Многа су књижевна дела уз која, поступком ширег локализовања, ученици сазнају податке из пишевог породичног живота или се упознају са одређеним историјским околностима за које се дело везује. Тако ова методичка радња ученике уводи у уметнички свет дела, указујући на битне спољашње чиниоце који су подстакли аутора да напише конкретно књижевно дело.

Уз уважавање принципа економичности и довољности, аутобиографску грађу дела требало би пажљиво и са мером уводити у наставу. Методички је погодније тзв. растресито локализовање, што значи да се оно не обавља само у уводном делу часа обраде, или приликом мотивисања ученика за читање, доживљавање и проучавање књижевноуметничког текста, већ и у тренуцима кад ток интерпретације текста то захтева.

Текст у читанкама којим се локализује књижевно дело или његов одломак налази се најчешће испред текста дела и дат је у обиму пасуса који се издваја и величином слова (у односу на примарни текст). И различити одломци из секундарне литературе који следе након текста могу се искористити у функцији локализовања. Понекад и речи, протумачене уз текст, на маргинама читанке или у блоку који прати дело, доприносе остварењу поменути методичке радње.

Текст којим се дело локализује не сачињава се по одређеном моделу, већ може бити различито осмишљен. Одређени видови локализовања (у овом раду) пропраћени су и адекватним примерима из актуелних читанки за основну школу у Републици Србији (у чијем је настајању учествовала и ауторка овог рада, као коаутор или стручни консултант).

Локализовање помоћу занимљивости из живота писца нарочито је погодно за одломке из научнопопуларних текстова, али се врши и онда кад ауторска биографија може допринети бољем разумевању књижевног дела које се обрађује.

ПРИМЕР 1: „Никола Тесла, велики светски научник, родио се 1856. године у селу Смиљану, у Лици (данашња Хрватска). Потекао је из свештеничке породице (отац му је био православни свештеник). Завршио је Високу техничку школу у Грацу (Аустрија). Године 1884. отишао је у Америку и тамо остао све до своје смрти. Умро је у Њујорку, јануара 1943. Оно по чему је Тесла познат и значајан јесу његови проналасци. Пријавио је око седамсто нових изума. Најзначајније откриће је наизменична струја која се ствара у електричним централама, преноси се на

даљину преко далековода и тако може да стигне до сваког места на планети Земљи.

Пред тобом је одломак из књиге *Моји изуми*. У њему се Никола Тесла, чије је приповедање засновано на аутобиографским чињеницама, сећа периода живота када се из родног села преселио у Госпић. Тада је био приближно твог узраста." (БАЛИЋ, МРКАЉ 2007: 21)

ПРИМЕР 2: „Милутин Миланковић (1879–1958), математичар, физичар и астроном био је професор небеске механике и теоријске физике на Београдском универзитету, члан и потпредседник САНУ. Проучавао је утицај сунчеве радијације на глобалне климатске промене и астрономију (небеску механику). Реформисао је Јулијански календар 1923. године. Поред значајних дела из физике и астрономије написао је и збирку есеја *Кроз васиону и векове*, као и књигу *Успомене, доживљаји и сећања*. Попут јунака романа *Шешир професора Косије Вујића* и овај наш чувени природњак и научник ишао је у реалку. Прочитај одломак из књиге *Успомене, доживљаји и сећања* која говори о његовом гимназијском животу и откривај у чему је лепота овог аутобиографског записа." (БАЛИЋ, МРКАЉ 2007: 40)

Локализовање путем одломка из секундарне литературе, применене узрасту, (одабране књижевне критике или историје књижевности) помоћу којег се и писац и дело могу сврстати у одређену епоху, а наглашавају се и позитивни (а понекад и негативни) естетски судови којима се подстиче проблемски приступ проучавању одабраног дела. Оваквим поступањем ученици се подстичу и на самостално проналажење и коришћење одговарајућих информација из секундарне литературе, као и на читање целовитог текста.

ПРИМЕР 1: Одломак из предговора Димитрија Вученова Нушићевим Хајдучима: „Да је данас још жив, Нушић можда својој књизи не би дао наслов *Хајдуци*, него *Каг сам био мали*. Јер сам наслов – Хајдуци вама, данашњој деци и данашњим читаоцима Бранислава Нушића, не говори много док књигу не прочитате од почетка до краја. Хајдука више нема код нас. Њих је некада било у нашим крајевима када се друкчије живело. О хајдучима нам је остало доста народних песама из којих сазнајемо о њиховом јунаштву и подвизима /.../. Али Б. Нушић није хтео да нам прича о тим људима. Хтео је нешто друго: да нам исприча оно што се догодило дечацима који су хтели да постану хајдуци. Испричао нам је то са доста шале, јер је и он, као и ми који то данас читамо, видео у до-

живљајима ових дечака доста смешног. Већ и сами њихови надимци су смешни, а смешно је и то што хоће да се праве као да су одрасли..." (БАЛИЋ, МРКАЉ 2007: 95)

ПРИМЕР 2: „Ово је једна од најпознатијих, најлепших и најразвијенијих епских песама о борбама за ослобођење Србије. Сматра се да ју је испевао слепи гуслар Филип Вишњић, од кога ју је Вук и забележио уз помоћ Лукијана Мушицког с пролећа 1815, боравећи у манастиру Шишатовцу. Ова песма опева збивања која претходе Првом српском устанку. Није тачно установљено кад је Вишњић испевао ову песму, да ли првих година устанка, док је још био у Босни, или 1809. по преласку у Србију. По неким претпоставкама, учинио је то тек после 1813. пошто је прешао у Срем. Вишњић је историјске догађаје и бројне личности дао песничким идејама и сликама, ликове уметничким карактеристикама и стилем, те је поезија потпуно потиснула хроничарско казивање." (БАЛИЋ, МРКАЉ 2006: 8)

Локализовање помоћу садржаја којим се објашњавају жанровске специфичности текста, што утиче на разумевање текста и истицање његових посебности. Тиме се не намеће теоријско дефинисање одређене књижевне врсте или другог књижевнотеоријског појма, већ се проблематизује дата предметност упућивањем на уочавање извесних одступања у односу на раније читана дела која ученици имају у искуству.

ПРИМЕР 1: „Одломак из драме за децу *Биберче* преузет је из књиге *Позоришне бајке* аутора Љубише Ђокића. Инспирацију за своје дело писац је нашао у народној бајци *Биберче*. За разлику од бајке у којој нису посебно издвојена лица по улогама, у овом драмском тексту запажаш мноштво ликова: Приповедач, Мајка, Биберче, Свадиша, Стогодан... Многи јунаци који се појављују у драми не постоје у народној бајци. Писац драме *Биберче* није само драматизовао (прилагодио за извођење по улогама) текст народне бајке, већ је, укључивши нове јунаке и оригиналне ситуације, створио сасвим нови текст.

Пажљиво читај народну бајку *Биберче* и одломак из истоименог драмског текста и откривај шта је у оба дела заједничко." (БАЛИЋ, МРКАЉ 2007: 56)

ПРИМЕР 2: „Народне приче о животињама старије су од народних басана, а претпоставља се да су старина бајке и старина народне приповетке о животињама приближно једнаке, само што припадају различитим литерарним сензибилитетима. Између бајке и народне приче о

животињама најважнија разлика јесте у природи имагинације. У бајци преовлађује фантастичка, у приповеци о животињама приповедачка, наративна имагинација. Разлика се може сагледати и у општем смислу, односно у поруци која сажима значење усменог приповедања. Поруку басне представља поука која је дефинисанија и животнија.

Пажљиво читај текст приче која следи. Притом прати певчево путовање, запажај са ким се све певац сусреће и уочавај места у причи која су ти смешна." (Балић, Мркаљ 2007: 204)

Локализовање путем упућивања на обједињујуће чиниоце интерпретације збирке (песама или прича), најчешће ликове или мотиве.

ПРИМЕР: „Са осамнаест других прича *Дечак и пас* чини збирку приповедне прозе под називом *Рани јаги*. Између корица ове књиге приче су повезане уз помоћ ликова Андреаса Сама и његових родитеља, Едуарда и Марије Сам, сестре Ане, учитељице Риго и школских другова, као и помоћу сродне тематике, која, претежно, обухвата Андреасове доживљаје и сећања на детињство. Прича *Дечак и пас* има и једно необично својство. За разлику од других прича, један њен део приповеда пас Динго. Ова посебност је истакнута у поднаслову *Пас који говори*. Динго прича о свом пореклу и болном искуству свог горког пасјег живота. О себи каже: Ја сам, дакле, обичан пас и моја је судбина просечна. Оно што ме у неку руку чини изузетним, то је моја способност да говорим. А до милости говора уздигла ме љубав једног дечака, могао бих рећи несрећна љубав.

Одломак који следи објашњава како су се спријатељили и растали дечак Андреас Сам и пас Динго." (Балић, Мркаљ 2007: 25)

Локализовањем у функцији мотивисања за читање дела у читанци упућује се на значајну појединост из тог дела која буди читалачку пажњу и уводи у фантазијски свет. У методици је овакво поступање познато као *уметничка локализација*. Понекад се у ове сврхе може послужити и одломцима из различитих ауторских записа или предговора и поговора делу које пише сам писац.

ПРИМЕР 1: „У једном од својих најбољих дела, у роману *Двадесет хиљада миља под морем*, француски писац Жил Верн пошао је у сусрет научном открићу које ће тек пола века касније постати стварност. У машти је саградио подморницу Наутилус и пустио да је кроз морске дубине води капетан Немо. Наутилус се спустио и до Атлантиде, несталог

континента који је, како су неки веровали, у давна времена постојао у водама Атлантског океана.

Научници су порицали Атлантиду, али је људска машта могла да је оживи чак и да Атлантида није постојала. Спреси се да упознаш земљу за коју су они сматрали да је могућа само у бајкама." (Бајић, Мркаљ 2007: 62)

ПРИМЕР 2: „У предговору једне од збирки песама за децу *Огрлица од њрлица* Добрица Ерић се овако обратио својим читаоцима:

Децо, ево за вас најлепше огрлице на свету! Низао сам је 333 дана и 333 ноћи. Пре тога сам за вас написао Вашар у Тополи и Славуј и сунце. Вашар нећу да вам препоручујем јер је он толико смешан да се једном пре једно дете загрцнуло од смеха и једва су га повратили. /.../ Огрлица од грлица је најбоља огрлица за децу од 3 до 103 године, само ја то нећу да вам кажем, да се ви после не бисте правили важни.

Сунце се већ пење на церић. Срдачно ваш... Добрица Ерић." (Бајић, Мркаљ 2007: 144)

Локализовање преко занимљивог тематско-мотивског избора који је послужио као инспирација писцу.

ПРИМЕР 1: „Према легенди, златно руно је употребљавао Зевс да помоћу њега узлети у небо. Један становник Тесалије желео је да жртвује свог сина Фрикса да би измамио од Зевса кишу, јер је била страховита суша. Фрикс је, да би избегао да буде жртва Овну Богу, украо руно и утекао са њим у Колхиду, ван домаћаја потере. Губитак руна изазвао је осећање зле среће, а једно поколење потом, Аргонаути, отпловили су да га врате назад.

Тесалијског хероја Јасона, предводника Аргонаута, одгајио је мудри кентаур Хирон, код којег га је сакрио отац Есон. Есону је брат Пелија отео тесалијски престо, те је отац склонио Јасона из Тесалије да би га заштитио. Кад је одрастао, Јасон је тражио престо од стрица, што му је овај и обећао, под условом да му из Колхиде донесе златно руно." (Бајић, Мркаљ 2006: 131)

ПРИМЕР 2: „Писац Душан Радовић посебно је познат по делима за децу. За бројну децу публику он је написао своја најбоља дела, најлепше песме, приче и телевизијске серије, од којих генерације обично памте збирку песама *Поштована децо* и серију *На слово, на слово*. Овим делима придружује се и радио игра за децу *Кашејан Џон Пилфокс*. Инспирацију за њу писац је нашао у авантуристичком животу гусара. Очекивало би се

да су, у складу са уобичајеном представом о гусарима, они и овде опасни и страшни пљачкаши трговачких бродова. Али, гусарски капетан Џон Пиплфокс и његови пирати су необични и смешни морски разбојници. Уместо да су на мору, Џона Пиплфокса су за казну пензионисали, а посаду су му искрцали на копно. Одузели су им гусарска знамења, заставе и оружје, и уредно их сместили у музеј на чување. О томе шта се дешава кад овакви гусари одлуче да се боре са седмоглавим чудовиштем и какав је исход њиховог подухвата говори одломак који следи." (Бајић, Мркаљ 2007: 79)

Локализовање књижевних текстова у животне околности у којима су настајали (нпр. Вук Стефановић Караџић, *Житије Ајдук Вељка Пејровића*; Доситеј Обрадовић, *Животи и прикљученија*).

ПРИМЕР: „Хајдук Вељко Петровић, војвода крајински и командант неготински, један је од највећих јунака из Првог српског устанка. О његовом животу написао је биографију (житије) Вук Караџић. И сам учесник у устанку, Вук је Хајдук Вељка лично познавао, па је о њему приповедао занимљиво, живописно, истинито.

Према Вуковом уметничком сведочењу, Вељко је био у свему изузетна личност. Отишао је у хајдуке јер није могао да трпи да га бије господар коме је задоцнио да зготови вечеру. У јатацима је, тобоже као обичан човек, пошао у најам да чува овце код неког човека, и противно хајдучком реду, тамо се оженио. И касније, као хајдучки старешина, понашањем и поступцима ишао је мимо других, па се, иако је по јунаштву потпуно заслужио, сам прогласио за господара. Користољубиве војводе, завидљивце и клеветнике је презирао. Волео је јунаштво и са Турцима је ратовао другачије него остали: обично је ударао на препад. Ни смрт му није била као код других устаника. Овај одломак из *Житија Ајдук Вељка Пејровића* говори о Вељковој одбрани Неготина и Крајине од Турака и његовој погибији 1813. године." (Бајић, Мркаљ 2007: 114)

Локализовање уз корелацију наставе српског језика и књижевности са наставом других предмета (историје, географије, музичке и ликовне културе).

ПРИМЕР 1: Роман *Сеобе* Милоша Црњанског обрађује живот и судбине панонских Срба у XVIII веку. Радња романа се одиграва 1744. и 1745. године. Највећи део прве од укупно три књиге романа посвећен је славонско-подунавском пуку под командом Вука Исаковича. Грађу за

роман Црњански је пронашао у *Мемоарима* Симеона Пишчевића, пуковског писара, који је бележио о кретању пука, о борбама у којима су учествовали и о другим важним догађајима. Ратујући за туђ рачун, притиснут тешким сукобима са непријатељем и подређеним положајем у оквиру аустроугарске војске, славонско-подунавски пук, заједно са својим командантом, пролази кроз тешке душевне кризе, моралне дилеме и страхове. О томе нам упечатљиво говори и следећи одломак.” (БАЛИЋ, МРКАЉ 2006: 125)

ПРИМЕР 2: „Срби су се као добровољци борили у редовима аустријске војске током Аустро-турског рата. Поразом аустријске војске, Срби бивају изложени страховитом погрому од стране Турака, а пре свега Арнаута, па су били принуђени да под вођством патријарха Арсенија III Чарнојевића, а на позив аустријског цара Леополда, напусте своја огњишта и потраже своје ново станиште са друге стране Саве и Дунава, тј. на територији Угарске. Прихватили су обавезу да чувају и бране јужну границу Аустроугарске од упада Турака, а заузврат су им биле обећане верска и културна аутономија и друге повластице. Али са доласком на престо Марије Терезије, положај Срба се нагло погоршава. Бивају принуђени да учествују на ратиштима Европе, далеко од свог дома и новог завичаја.

Погледај уџбеник из историје за седми разред и подсети се чиме су узроковане Прва и Друга сеоба Срба и какве су њихове последице. Каква је била историјска судбина Срба у XVIII веку?” (БАЛИЋ, МРКАЉ 2006: 128–129)

Локализовање у рецепцијском контексту (у вези са читалачким, али и животним искуством ученика) подстиче на компаративно проучавање књижевних текстова.

ПРИМЕР 1: „Андреаса Сама, главног јунака ове приче, познајеш још од пре. Пријатељство са њим и његовим псом Дингом започето је у 5. разреду. У овом одломку настављаш дружење са Андијем и његовим вршњацима.” (СТАНКОВИЋ-ШОШО 2007: 154)

ПРИМЕР 2: „Познанство са деда Радом, његовим побратимом Петраком и дечаком Бајом започето је још у 5. разреду причом *Поход на Мјесеци*. И овог пута, Баја се сећа детињства и приповеда о свом незаборавном деди.” (СТАНКОВИЋ-ШОШО 2007: 182)

ПРИМЕР 3: „Описујући живот Растка Немањића, писци најчешће обрађују преломне догађаје из његове младости: бег из родитељског дома, одлазак у манастир, замонашење и боравак у Светој гори. Сети се

текста *Свети Сава* Милоша Црњанског и упореди га са песмом *Свети Сава* Војислава Илића." (Станковић-Шошо 2008: 153)

ПРИМЕР 4: „Надметање животиња и људи постоји одувек (нпр. трка коња, борба паса, гладијаторске игре, борба с биковима и слично). У време аустроугарске окупације Босне и Херцеговине приређиване су борбе бикова. Пред тобом је прича о једној таквој борби.” (Станковић-Шошо 2008: 202)

У методици се може расправљати и о појму **унутрашње локализације који показује колико су се и на који начин објективне чињенице трансформисале у свет уметничког дела** (нпр. при обради спева *Смрт Смаил-аје Ченџића*).

ПРИМЕР: Историјског Исмаил-агу Ченџића савременици су запамтили као јунака. С рајом је поступао праведно, а истакао се и у многим бојевима у првој половини XIX века. Најпознатија је била битка на Грахову (1836). У овој бици Црногорци су били поражени, а Исмаил-ага је погубио неколико момака из куће тадашњег црногорског владике и песника Петра Петровића Његоша. За освету, Црногорци су намамили агу у Дробњаке и на Мљетичку га погубили 1840. године.

И када је, као у Мажуранићевом спеву *Смрт Смаил-аје Ченџића*, у књижевном делу тематизован историјски догађај, није необично да се уметничке чињенице разилазе с историјском истином. Ивану Мажуранићу историја је послужила као подстицај, инспирација за обликовање оригиналног књижевног света и уметничких истина. /.../” (БАЈИЋ, МРКАЉ 2006: 48)

Локализовање одломка може бити почетно (уводно) и финално (завршно). Понекад је неопходно извршити и средишње локализовање, уколико је изостављен значајан средишњи део уметничког текста, чије непостојање онемогућава правилну рецепцију дела.

ПРИМЕР: „Јунак комедије *Тврдица* је трговац Кир Јања. Он има младу жену и одраслу кћер, којима ускраћује сваку жељу јер је шкртица. Његова претерана и смешна љубав према новцу испољава се као залуђеност. Јања штеди на храни док се сва не уплесниви. Нема за женин шешир ни за жице за гитару своје кћери. Годинама не плаћа ни кућног слугу. Пред укућанима и светом претвара се да је сиромашан. Када је са дукатима, од самог погледа на њих расте му срце, па им тепа и обећава да ће их чувати и множити. Стално кука на неваљали свет, од кога ће пострадаати. Жали се на рђаво време и оскудицу, какве, од кад је

света, није било. Кад му у кућу дође општински бележник који од богатих грађана прикупља новац за доградњу варошке болнице, Јања се и са њим погађа и стално одлаже да одрешу кесу. Сцена која следи дешава се пошто Јања испрати нежељеног посетиоца. Лица која у њој учествују су Јања и његова жена Јуца. Ослушни о чему они разговарају. Посебно ће те насмејати Јањин говор, али и његова размишљања и понашање.” (Бајић, Мркаљ 2007: 86)

На нешто већи проблем настао уклапањем делова текста у одабрани одломак наилазило се при анализи делова приповетке *Увела ружа* Борисава Станковића, која је програмском реформом изузета из корпуса обавезне лектире у основној школи, а у последњој реформи нашла место у допунском избору.

Наиме, у старој читанци (Алексић 1992) није извршена локализација одломка, а повезивање одабраних делова текста дато је уз пропратни сиже који не представља адекватну спону одломка са целином. Након објашњења аутора ове читанке: „После неколико година младић се враћа кући, сазнаје од баке да су Стану удали, а затим се сусреће са њом...” (Алексић 1992: 52), ученици стичу криву слику о разлозима због којих девојчина лепота вене и искључиво претпостављајући тумаче Станину судбину. Тако се тумачење заснива на читалачким импресијама побуђеним спољашњим сјајем младалачке љубави и стицајем околности који доводи до раздвајања главних ликова у причи, Које и Стане. Ученици истичу да Стана није чекала Коју јер је осетила његову отуђеност или зато што није желела да стане на пут његовој ацијској судбини, а занемарују улогу коју је одиграла Костина нана, као и разлоге због којих је то учинила. Сматрају да је Стана сама крива за своју несрећу јер није сачекала вољеног младића; запажају трансформацију њеног физичког изгледа, а притом не увиђају, јер дело нису у целини упознали, ни Којину љубав према њој (сматрају Стану пролазном младеначком љубави), ни улогу Којине старемајке која је трагични кривац сплетених људских судбина.¹

„Изостављен је и завршни део приповетке у коме је описана смрт Којине бабе и Станина незаинтересованост за цео догађај. Ученици тек уз додатна упутства схватају сав бол и очај главне јунакиње проистекао из несрећне удаје за мужа пијаницу због кога је Станина мајка, избачена из куће, умрла од зиме, а Стана сву своју лепоту и снагу изгубила у очају,

¹ О књижевном делу Борисава Станковића у настави може се више сазнати у књизи професорке Љиљане Бајић (2002).

радећи, бдијући над дететом и сопственом немаштином. Утолико је улога наставника, који координира рад на часу, већа, а још је значајнија његова способност да предвиди могуће стрампутице којима се при обради одломка може поћи и да на њих упозори своје ђаке.” (Мркаљ 2011: 177)

Локализовање помоћу подстицајних питања којима се ученици упућују на самостално трагање за значајним везама између књижевности и стварности.

ПРИМЕР: „Нема човека који није чуо за Робинсона Крусоеа, јунака истоименог романа писца Данијела Дефоа. Кад је неки човек усамљеник, за њега често знамо да кажемо да живи као Робинсон на пустом острву. Какав је живот на пустом острву, какве лепоте, али и недаће носи, сазнаћеш кад почнеш да се дружиш с овом књигом.

Пред тобом је једно поглавље познатог Дефоовог романа названо *Робинсон испражује своје острво*. – Саживи се с оним што Робинсон чини. – Уочавај како све што човек научи може у једном тренутку повољно да се искористи. – Замисли да се изненада наћеш на пустом острву након бродолома. Како ћеш се сналазити и проводити усамљенички живот? – Шта мислиш да је најтеже са чим се мораш изборити?” (Балић, Мркаљ 2007: 179)

Локализовање текста у надређену целину проширује ученичка знања о ствараоцу и његовом опусу.

ПРИМЕР: „Књижевно дело Бранка Ћопића сусрећеш од најранијег детињства. Присети се књига: *Приче испод змајевих крила, Мајареће јодине, Доживљаји Мачка Тоше*. Позната су ти и друга Ћопићева дела, као што су *Доживљаји Николећине Бурсаћа* и *Орлови рано лете*. Причом *Поход на Мјесец*, отвара се свет збирке *Башта слезове боје*. У збирци ћеш упознати многе привлачне ликове који ће те учити да племенито поступаш. Подстицаће те да машташ и сањариш. Уз Ћопићеве јунаке разумећеш и његову златну бајку о људима.” (Балић, Мркаљ 2007: 67)

Локализовање може бити везано и за жанровску класификацију хронолошког типа којом се упућује на шири корпус истородних текстова сродне тематике.

ПРИМЕР: „Душан Стефан Немањић (1308–1355), син Стефана Дечанског, један је од најзначајнијих српских средњовековних владара. Песма о његовој женидби не говори о стварном догађају из живота цара

Душана. Јуначка женидба је уобичајена тема епске поезије и неопходна карика у обликовању јунакове епске биографије. У песмама као што је ова, из старијих времена, углавном се среће тип женидбе с препрекама. /.../” (БАЛИЋ, МРКАЉ 2007: 123)

Локализовање се може вршити и преко тумачења непознате или мање познате речи или појма.

ПРИМЕР: (Уз народну лирску песму *На Цвијети на ранилу*, примери из *Етнографских списа* Вука Стефановића Караџића и *Српској мишолошкој речника*.)

Прочитајмо и локализујмо:

„На Цвијети (а гдјешто и на Благовијест) ујутру поране дјевојке прије сунца на *ранило* на воду, па ондје ухвате коло те играју и пјевају различне пјесме.”

„Ранило је свечаност девојака, понегде и младића а остатак је некадашњег прослављања бујне младости, време почетка соларне нове године и подмлађене нове природе у пролеће.” (БАЛИЋ, МРКАЉ 2007: 189)

Довођење у везу методичких радњи локализовање и тумачење непознатих и мање познатих речи и израза доприноси и повезивању наставних садржаја из књижевности, лексикологије, историје, социологије, етнологије и фолклористике. Честе али пригодне корелације у настави освежавају часове обраде и подстичу ширење функционалних знања ученика.

Понекад, од начина коришћења методичке радње *локализовање* зависи и правилно разумевање и даља интерпретација књижевно-метничког текста. Уколико пре читања песме *Међу својима* Владислава Петковића Диса на часу ученицима скренемо пажњу на то да је Дис своју песничку збирку, којој припада и песма *Међу својима*, назвао *Ушойљене душе*, а да је песников живот трагично окончан тако што је брод којим се враћао у Србију потопљен и он се утопио, ученици могу закључити да је Дис предвидео своју смрт и да је имао натприродне способности. Такође, повезивање пишчеве судбине са судбином лирског субјекта у песми *Међу својима* изневерава иманентни приступ поезији и не погодује усвајању и разумевању основних књижевнотеоријских појмова, предвиђених наставним програмима.

Без обзира на велики значај ове методичке радње, примећује се да се у појединим читанкама и за основну и за средњу школу локализовање текста често изоставља. Тиме се, поред значајних образовних циљева,

заобилази и остваривање важних функционалних (практичних), а то је стицање ширих сазнања о прошлим временима и људима, о значају и важности књижевноисторијског континуитета, као и развијање способности за коришћење одговарајуће грађе вануџбеничког избора којом се стечено знање употпуњује и простире и ван граница предмета Српски језик и књижевност.

ЛИТЕРАТУРА

- АЛЕКСИЋ 1992: Вук Алексић. *Чишанка за 8. разред основне школе*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства; Нови Сад: Завод за издавање уџбеника.
- БАЈИЋ 2002: Љиљана Бајић. *Књижевно дело Борисава Станковића у настави*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- БАЈИЋ, МРКАЉ 2006: Љиљана Бајић и Зона Мркаљ. *Чишанка за 8. разред основне школе*. Београд: Завод за уџбенике.
- БАЈИЋ, МРКАЉ 2007: Љиљана Бајић и Зона Мркаљ. *Чишанка за 5. разред основне школе*. Београд: Завод за уџбенике.
- МРКАЉ 2011: Зона Мркаљ. *На часовима српској језика и књижевности*. Београд: Завод за уџбенике.
- СТАНКОВИЋ-ШОШО 2007: Наташа Станковић-Шошо. *Чаролија речи*. Београд: Klett.
- СТАНКОВИЋ-ШОШО 2008: Наташа Станковић-Шошо. *Машијарија речи*. Београд: Klett.

Zona Mrkalj

TYPES OF LOCALIZATION OF LITERARY TEXTS IN TEXTBOOKS

Summary

Localization, as an important methodical action, in teaching is activated in many different ways, not only as an activity which is conducive to establishing external access while interpreting an artistic literary text, but also as a factor of aggregation of methodological procedures and actions during the formation of the teaching of interpre-

tation. The aim of this paper is to highlight the complexity of localization, allocate its various forms, and, by way of example, point to the existence of different types of localization in textbooks in senior primary classes of schools in the Republic of Serbia, as well as the possibility of loose use of methodical activities during the lesson.

Keywords: localization, methodical action, literary text, textbook, educational interpretation.